

به نام خداوند جان و خرد

فرهنگ نام های ایران باستان (اوستایی - پارسی - پهلوی)

پژوهش و گردآوری: احمد نوری

نوری، احمد ۱۳۴۹

فرهنگ نامهای ایران باستان/ نویسنده احمد نوری، -- تهران

نهضت پویا، ۱۳۸۴.

۲۲۰ ص،

ISBN 964-95718-3-3

فهرست‌نویسی بر اساس اطلاعات فیبا.

عنوان دیگر: فرهنگ نامهای ایرانی.

۱. نامهای ایرانی - واژه نامه ها. ۲. نامهای اشخاص - ایران - تاریخ - پیش از اسلام -

واژه نامه ها ، ۳. ایران - تاریخ - پیش از اسلام - نامهای تاریخی - واژه نامه ها ، الفب.

عنوان . ب. عنوان: فرهنگ نامهای ایرانی.

۹۵۵/۰۱۰۳

۶ ف ۹ ن ۶ DSR

کتابخانه ملی ایران ۳۴۳۹۷-۸۴م

نام کتاب: فرهنگ نامهای ایران باستان

پژوهش و گردآوری: احمد نوری

تیراژ: ۵۰۰۰ جلد

قیمت: ۳۵۰۰ تومان

ناشر: انتشارات نهضت پویا

صحافی و چاپ: اسپید

طراحی جلد: مازیار حق جو

لیتوگرافی و اجراء: چاپ و تبلیغات پارسه (۰۹۱۲۲۴۵۹۲۶۰)

نوبت چاپ: چاپ نخست زمستان ۱۳۸۵

مرکز پخش: تهران: خیابان انقلاب- روبروی لاله زار نو- کوچه شکوه- پلاک ۴۹۰

تلفن: ۶- ۸۸۸۴۲۷۶۵

حق چاپ و نشر برای مؤلف محفوظ می باشد

فهرست مطالب :

۲	 : شناسنامه
۳	 : فهرست
۴	 : نام آفریدگار گیتی
۵	 : پیش گفتار
۱۰	 : پیش نوشتار
۲۷	 : فرهنگ نام های ایران باستان
۲۱۹	 : منابع و مآخذ

بنام یگانه آفریدگار گیتی

ستایش و نیایش و نماز بر یگانه هستی جهان، بر او که خرد و مهر را در تن و روان آدمی بیافرید. اینک ستایش می برم بر او رمزد پاک که این توانائی را اندیشه را بر من ارزانی داشت تا با پژوهش در فرهنگ و آئین کشور ایرانزمین این جایگاه مهر اهورائی بتوانم گامی در نگهبائی و نگهداری این پرتو مهر و دانش برداشته و آنرا بدیگران بشناسانم.

امیدوارم با یاری سرور گیتی و با راهنمایی دوستداران و استادان اندیشمند در این راه پرنشیب و فراز پیروز و کامروا باشم، و توانسته باشم خدمتی هر چند ناچیز در راستای زنده نگهداشتن فرهنگ انسان ساز نیاکان و اندیشمندان کشور پاک ایرانزمین کرده باشم.

بنام خداوند جان و خرد

پیش گفتار

دفتری که هم اینک بدست خوانندگان و پویندگان ادب و فرهنگ پارسی است گوشه ای از دریای ژرف ادبیات ایرانزمین می باشد که در طی قرن‌ها و هزاره ها ساخته و پرداخته شده و هم اینک بدست ما رسیده، ادبیات زبان پارسی روزگاران پرنشیب و فراز و بلندی را پشت سر گذاشته و بارها تا به حد نابودی نیز پیش رفته لیکن با کوششها و تلاشهای پیگیر و بی حد و مرز شعرا، نویسندگان، دانشمندان و پژوهشگران این مرز و بوم همچنان پابرجا و محکم مانده است، و بر ماست که مانند پیشینیان خویش از آن با جان و دل نگهداری و پاسبانی نمائیم تا پس از ما نیز دیگران بتوانند از آن بهره ببرند.

حکیم ابوالقاسم فردوسی یکی از این اندیشمندان و پارسی سرایان بزرگ کشورمان می باشد که با نظم شاهنامه خویش کمک بسیار شایانی در زنده ماندن و رشد دادن به فرهنگ ادبیات پارسی داشت، او در شناخت ادبیات پارسی در بین شعرای ایران دارای نقش بسیار مهم می باشد و از جایگاه ویژه ای برخوردار است.

به فرموده خود او در شاهنامه

بسی رنج بردم در این سال سی
عجم زنده کردم بدین پارسی

بلی فردوسی در مدت بیش از سی سال کوشید تا توانست با استفاده از منابع پهلوی و اوستا و دیگر نوشته ها و اشعار مانند کتاب خدای نامه دقیقی شاهنامه را به نظم درآورد و برای ادبیات پارسی بجای گذارد. شعرا و دیگر اندیشمندان فارسی زبان هم بگونه ای در این رشد و گسترده کردن ادب و فرهنگ پارسی نقش داشته اند.

از این جمله می توان از دانشمندانی چون

اسدی طوسی، نظامی، خیام، سعدی، حافظ، مولانا و ... نام برد.

براستی اگر شاعران و فرزنانگان پارسی سرای ایرانزمین نبودند تا کنون بایستی خط و زبان پارسی سالیان دراز باشد که از بین رفته و در تاریخ ادبیات کهن جهان مدفون شده باشد.

در اینجا لازمست ستایش و درود بریم بر تمامی فرزنانگان و اندیشمندان که چگونه ای به زنده ماندن و شناساندن فرهنگ و زبان ایرانزمین یاری نموده اند. چه آنانی که ایرانی و پارسی بوده اند و چه آنانی که بیگانه بودند و به ادبیات ایران عشق می ورزیدند.

بی شک و بدون اندک تردیدی می توان گفت که ادبیات ایرانزمین (پارسی، پهلوی، اوستائی) که مجموعه آن نیز اکنون بدست ما رسیده کهنترین و کاملترین ادبیات جهان می باشد. ادبیات هر کشور بیانگر فرهنگ و آئین و بینش آن ملت نسبت به آفرینش و آفریننده و موجودات می باشد. ادبیاتی که بدین کاملی و گستردگی بجای ماند پستی بلندیهای بسیاری را پیموده و پایه های مختلفی را طی نموده تا به این شکل بدست ما رسیده، البته از اینکه اکنون در ادبیات و زبان فارسی لغات و واژه های غریبه و بیگانه وجود دارد جای هیچ بحثی نیست لیکن امیدواریم که ادبیات شناسان و سخنوران و دانشمندان بتوانند این مشکل بزرگ را رفع نمایند و واژه های بیگانه را از بین برده و جایگزین پارسی آن را بیابند که این امر هم نیز نیازمند به زمان و تلاش بسیار می باشد تا بتوان ادبیات و زبان کهن و واژه های مرده پارسی را زنده نمود.

همانگونه که در پیشتر آوردم ادبیات هر کشور و ملتی بیانگر فرهنگ و آئین آن مردم است، نظم و نثر در ادبیات ایرانزمین چگونه ای است که برای بیان هر مطلبی می توان از آن بهره برد. عارفان و شعرا و اندیشمندان ایرانزمین آنجائی که اندیشه و سخن به والاترین حد خود می رسید و برای آنکه بتوانند آن اندیشه و پیام

خود را به گونه موثر و دل نشین بیان کنند آنرا در قالب شعر و غزل می سرودند تا هم دل انگیزتر و بامفهومتر باشد و همچنین منظور و مقصود آن نیز برای شنونده و خواننده بیان شود.

هیچ ملتی در جهان به اندازه ایرانزمین دارای شاعر و ادیب و عارف نمی باشد و هیچ ملتی نتوانسته راز خلقت آفرینش و بهتر زیستن و اندیشیدن را بدین زیبایی در ادبیات خود بگنجانده ادبیاتی که با موسیقی و ترنم همگام است، ادبیاتی که بر احساس و اندیشه آدمی می نشیند، ادبیات و سروده هائی که از اعماق اندیشه و ژرفای دل بر می خیزد، ادبیاتی که هر جمله و بیت و مصرع و حتی کلمه آن دارای بزرگترین و والاترین مفهوما و پیامهاست و در دل خود اسرار جهان و راز زندگی را بازگو می کند.

در ادبیات پارسی نامهای اشخاص و شهرها و مکانها نیز دارای مفهوم خاصی است و علاوه بر اینکه آن نام، شخصیت دارنده نام او را می سازد مفهوم و بیانی بس ژرف دارد. در ادبیات ایران و نامهای ایرانی کوشش بر آن است که بهترین صفتها و زیباترین آنها بیان گردد. برخی نامها حتی دارای مفاهیم عرفانی است برخی نامها بیانگر توانائی و قدرت می باشد، بعضی از نامها دارای زیبایی و رسائی خاصی است، برخی منسوب بر طبیعت و برخی بیانگر دنیای روحانی است.

نامها در ادبیات نیز بیانگر بینش هر قوم نسبت به شخصیتها می باشد، نامها بیان می کنند که در دوره های متفاوت فرهنگ و اندیشه مردم چگونه بوده و بینش آنها نسبت به جهان و زندگی اطرافشان چگونه است.

بطور کلی می توان گفت نامها بیانگر بینش و آئین قوما و تمدنهاست.

برخی از مردم ایران می اندیشند که نامهای دوره باستان و پیش از اسلام دارای مفهوم و معنی نمی باشد و تنها به خاطر اینکه نام و لقب شاهان و سرداران بوده

دارای زیبایی و ابهت می باشد یا به دلیل فلان شخصیت آن نام زیبا و مدنظر می باشد.

لیکن با پژوهش و تحقیق در ادبیات کهن پارسی و اوستائی در می یابند که نامهای ایرانی نه تنها زیبا و بیانگر شخصیتها می باشند و دارای شخصیت تاریخی و ملی هستند بلکه دارای مفهوم و معنی نیز می باشند، که چه بسا از شخصیت دارنده آنها زیباتر و فصیح تر می نماید. در این اثر نیز کوشش بر این است تا حد امکان مفهوم نامها و واژه ها بیان گردد.

در این نوشتار نامهای ایرانی را به سه گروه (دوره) اوستائی، پارسی، پهلوی (پارسی میانه) بخش می کنیم. البته در متن آنها جدا نشده اند بلکه در پیش هر نام گونه اوستائی پهلوی و پارسی آن ذکر شده و تا آنجا که در حد امکان و در دسترس بوده چم (معنی) و مفهوم نام را با ذکر موقعیت و شخصیت تاریخی آن نیز بمیان آورده ام. همچنین برای برخی از آنها شرح اوستائی پارسی آن نیز آورده شد، البته این را هم یادآور شوم که برخی از نامهای پارسی را هم نیاورده ام که بحث آن در متن پیش نوشتار خواهد آمد. همچنین در پیش نوشتار از دوره های نامهای اوستائی پارسی و پهلوی یادآوری می شود تا پژوهندگان و خوانندگان گرامی و دوستداران فرهنگ و ادب پارسی با متن کتاب آشنائی بیشتری پیدا کنند، همچنین برای تلفظ و خواندن نامها برابر لاتین آن هم آمده تا اشتباهی در خواندن انجام نگیرد. امیدوارم این گنجینه کوچک و ناچیز بتواند دریچه ای باشد به سوی دریای ادب و فرهنگ کهن کشور ایرانزمین و نقطه آغازی باشد برای بازیابی و پی جوئی و زنده کردن دیگر نامها و واژه های ایرانی و مفاهیم آن، که آنهم امید است با تلاش و کوشش پیگیر ادب دوستان و دانش پژوهان ادامه داشته باشد، تا این فرهنگ غنی و پر بار ادب نیاکانمان جاودان و پاینده بماند.

پیش از آنکه به آغاز پیش نوشتار پردازم نیاز است که بیان شود اگر استادان، ادبیات شناسان، دانشمندان و خوانندگان گرامی کمی، کوتاهی و لغزشی در این دفتر می بینند به بزرگ منشی و بالا اندیشی خویش ببخشند و تا حد امکان این بنده خدمتگزار فرهنگ و آئین ایرانزمین را آگاه نمایند امید است که این نوشتار مورد پسند و بهره هم اندیشان و هم میهنان گرامی قرار گیرد.

پیش نوشتار

همانگونه که در پیش گفتار آمد نامهای ایرانی را می توان به ۳ بخش (دوره) اوستائی، پارسی و پهلوی (پارسی میانه) بیان نمود که هر کدام از این بخشها دارای توضیح مربوط به خودش را دارا می باشد، که در ادامه سخن بترتیب بمیان آمده.

۱- بخش اوستائی^۱ (دوره اوستائی)

اوستا کهنترین سروده و کتاب در ایران و جهان می باشد. همچنین اوستا را می توان نخستین مجموع ادبیات کهن جهان دانست. اوستا کتاب دینی زرتشتیان می باشد که در چند دوره متفاوت نگاشته شده، از کهنترین بخشهای اوستا می توان گاتها را نام برد که بی هیچ تردیدی سروده اشو زرتشت نخستین پیامبر یکتاپرست جهان می باشد. اوستا نیز از پنج بخش ساخته شده که هر کدام از این بخشها دارای موضوعها و بخشهای متفاوت می باشد.

پنج بخش اوستا بدین شرح است:

۱- یسنا^(۱): شامل ۷۲ هات می باشد و هر هات نیز از چند کرده تشکیل شده موضوع هاتهای یسنا شامل ستایش و نیایش اهورامزدا، امشاسپندان^(۲) - ایزدان و دیگر آفریدگان نیک اهورائی است.

گاتها نیز هفده هات از هفتاد و دو هات یسنا می باشد. که خود نیز از پنج بخش ساخته شده،

۱- آهونودگات شامل هفت هات (هات ۲۸ الی ۳۴)

۲- اُشتودگات شامل چهار هات (هات ۴۳ الی ۴۶)

۳- سپنتمد گات شامل چهار هات (هات ۴۷ الی ۵۰)

۱- برای مفهوم واژه ها نگاه کنید به متن کتاب